

HOLLÓKŐ TANÖSVÉNY

Bevezető

A Nemzeti Tehetség Ösztöndíj keretében jöhettek létre 2022-2023 folyamán ezek a speciális tanösvények, amelyek világörökségi helyszínekhez kapcsolódnak. Nem kizárólag a helyszíneken érhetőek el, hanem bárhol ingyenesen pdf formátumban letölthetőek a honlapról, amely remek tanári segédanyag lehet egy-egy tanulmányi kirándulás során. Az általános ismereteket inkább a tanösvény bevezetői tartalmazzák, az egyes állomásokhoz kapcsolódó érdekességeket úgy igyekeztem összeállítani, hogy azok javarészt egy 21. századi diák érdeklődését is felkelthessék, e tekintetben idegenvezetőként, múzeumpedagógusként szerzett tapasztalataimra alapoztam.

Világörökségi helyszínenként változó, hogy a tanösvények állomásaihoz kapcsolódó helyszínek mennyire kötöttek és hogy a világörökségi helyszín mennyiben része a ténylegesen bejárható adott útvonalnak vagy állomásnak, de tematikailag minden esetben ehhez kötődnek. A Hollókő tanösvény érdekessége, hogy egyes helyszínein egy-egy hagyományos mesterséget lehet megismerni.

A Hollókő várához tartozó kalandjátékot *A hollóvá változott leány* címen töltheti le, amelyet 4-5 fős csapatokban ajánlunk megoldani a hollókői vár területén. A kalandjáték könnyedén bejárható: A vár bejáratánál kezdődik és a legfelső szintig tart. A játékidő körülbelül 45-60 perc. A megoldás: IBOLYA

A tanösvények bevezetője két részből áll. Jelen oldalból, ami egy gyakorlati útmutató, és minimálisan eltérő információkat tartalmaz, mint például azt, hogy mi az adott tanösvényhez tartozó kalandjáték címe. Emellett a bevezető része egy tartalmi, általános összefoglaló ismertető a Világörökségi Helyszínhez kötődően. Ennek az utolsó információegysége a piros színű sávban mindig korábbi, ma is működő, más tanösvényekhez kapcsolódó rövid ajánló olvasható.

Amennyiben használja a tanösvények anyagához kapcsolódó *Hollókő kvíz*-t, figyeljen arra, hogy mindenképp ossza meg a tanösvények anyagában kiemelt információkat, hiszen ezekre kérdeznek rá a feladatok. Amíg a kalandjáték további ismeretek szerzésére, a környezet felfedezésére, a látható és olvasható információk játékos értelmezésére szolgál és jelen esetben egyáltalán nem esik egybe a tanösvény anyagával, addig a kvíz a tanösvényen elhangzott információkra épít, azokat kérdezi vissza.

Az egyes állomásokhoz tartozó, sötétkék háttérrel, kérdőjellel ellátott részben feltett, kifejtős/kreatív/böngészős kérdések találhatóak. Amennyiben a program részévé teszi, akkor a kérdéseket akár az egész osztálynak is felteheti, de lehet kiscsoportos vagy egyéni feladat is, amelyet akár helyben, akár a kirándulást követő tanórán beszélnek meg. Online kutatómunka engedélyezett. Nem tartozik hozzá feladatlap.

Az egyes állomásokhoz tartozó piros részek olyan játékos feladatokat tartalmaznak, amelyeknél a diákoknak meg kell tippelniük a választ - ami jellemzően egy szám - segítség nélkül. Amennyiben a program részévé teszi, akkor a kérdéseket akár az egész osztálynak is felteheti, de lehet kiscsoportos vagy egyéni feladat is. Egyes kérdések miatt kizárólag helyben oldható meg. A feladat típusához nincs külön sablon.

HOLLÓKŐ TANÖSVÉNY

Bevezető

A hollókői faluegyüttest, vagy más néven a védett falurészt 1987-ben vette fel az UNESCO a kulturális és természeti világörökség listájára. Közép-Európa legjobb állapotában megőrzött népi építészeti stílusát tükrözi a község ófalui része. Ófaluban 56 védett lakóépület áll. A régi palócház fából, alapozás nélkül épült a 17. század végéig. Az épületet kívül és belül sárral tapasztották. A hagyományos faluszerkezethez az 1909 és 1911 közötti ház átépítések is igazodtak. Kőalapra épültek, vályogfalú, szarufás cserépszindelyes épületek. A település fellendülését az 1909 évi tűzvész okozta, mert szinte minden ház leégett. Ezután a házakat újjá kellett építeni.

Kacsics András földesúr elrabolta és épülő várába zárta a szomszédos földesúr asszonyát. Az asszony dajkája azonban boszorkány volt, és szövetkezett az ördöggel, akit rávette, hogy fiait változtassa hollóvá. Az ördögfiak az erődítményt körülkérve lebontva kiszabadították az asszonyt, majd a kövekből egy közeli sziklán új várat raktak. Ez a vár lett Hollókő. Egy hasonló monda szerint egy gőgös nemesúr kezdte el építeni a várat a hegytetőn. Még nem volt vele készen, amikor asszonyt rabolt magának, az asszony viszont volt két idomított hollója, és ezek éjszakánként elhordták a köveket, amiket a kőművesek nappal felraktak. A vár csak akkor épült fel, amikor az asszony visszakapta szabadságát.

Hollókő a térségére jellemző egyutcás falutípust képviseli, melynek alapszerkezetét a központi útra merőlegesen, keskeny szalagtelkeken elhelyezkedő házak kettős vonala jelenti. A palóc településeken a nagycsaládok szokás szerint egyetlen telekre építkeztek, és a család létszámának növekedésével az utcára néző első ház mögött egyszerűen egy újat emeltek. A falu központjában, a domb tetején kialakított szigeten áll a fatornyos, zsindegyel fedett templom, melyet 1889-ben közadakozásból építettek. A település közepén elhelyezkedő műemlékcsoport összesen 67 védett épületet foglal magába.

Hollókő kicsivel kevesebb, mint 400 lelkes település. Ünnepeken szerencsére még mindig nagyon fontosak a hagyományok, ahol kiemelt szerepet kap az öltözködés. A lányok régen két alsószoknyát vettek fel munkába menet, ünnepeken azonban húszat hordanak. A ruhákat kézzel szövik és hímzik. A legfontosabb a tradicionális női tarka szoknya, a vászoning fölé pedig szintén színes hímzett ingváll. A fejre főkötő kerül, ami színes szalagokból gyöngyberakással készül.

Az utcára néző homlokzat háromszögbe zárt részének, az oromzatnak az anyaga és díszítésmódja éppúgy sajátos Palócföldön, mint a 19. század második harmadától elterjedt kőoszlopos tornác, vagy a tüzelőberendezésnek az a típusa, amely egy szögletes belső tüzelésű és kürtővel ellátott kemencéből, valamint kémény nélküli füstelvezető szerkezetből állt, amelyet a búbos kemence váltott fel. A parasztházakban általában lakószoba, pitvar és kamra volt. Később a pitvarból az első- és hátsó szobába lehetett jutni. Az első házat aztán tisztaszobává alakították. Az udvar legnagyobb és gazdaságilag legfontosabb építménye a csűr és a pajta.

A rózsás, tornyos ágyak, a díszes faragott szekrények vagy ácsolt, festett ládák, a nagyfiókos, úgynevezett terpeszlábú asztalok a palóc lakásberendezés régi emlékei. A lakásokban a szentképek között gyakoriak voltak a párosával elhelyezett úgynevezett „cifratányérok”. A hagyományos palóc házak többnyire három helyiségből állnak: a tornácról közvetlenül a pitvarba, azaz a konyhába lépett az érkező, ahonnan az utcafront felé a tisztaszoba nyílt, melyet a ház ura lakott családjával, hátrafelé pedig az éléskamra, melyben a gabonát tárolták, és ez volt az idősek hálólhelye is.

A hollókői tanösvények közül a legérdekesebb mindenképpen a Kertekalja tanösvény, amely a Hollókői-patak medrében kanyarogva mutatja be a falu egykori gazdálkodásának vízhez köthető elemeit. Legfőbb érdekessége igazából abban rejlik, hogy a mindössze nyolcszáz méter hosszú útvonal bő hatszáz méteren a patakmederben kialakított pallókon vezet. A Kertekalja-tanösvény tájékoztató táblái mellett minden állomáson található egy-egy interaktív foglalkoztató táblát is, melyek használatával a gyerekek játszva ismerkedhetnek meg a patakok élővilágával, és a hagyományos palóc gazdálkodás vízfolyásokhoz, kiskertekhez köthető elemeivel egyaránt.

HOLLÓKŐ

TANÖSVÉNY

1. állomás

Csipkeverő

A csipke apró mintás textília, melynek sajátossága, hogy a mintát nem utólag viszik rá a kész anyagra, hanem a textil készítése közben jön létre maga a minta is. Ez a lyukacsos, áttört anyag könnyedsége, légiessége miatt igen reprezentatív megjelenésű, ezért az öltözködésben kapott először szerepet. Már az Árpád-kori leletekből is megállapítható, hogy az uralkodók asszonyai nemcsak pompás ékszereket, hanem aranyfonálból varrott, áttört főkötőt viseltek. A mai értelemben vett csipkét – akárcsak az üveg- és tükörművességet – az itáliai reneszánsz indította világhódító útjára, a pompa városából, Velencéből. Kezdetben viszonylag egyszerű, geometrikus mintájú darabok készültek, a 16. századtól azonban mind gyakoribbak lettek a leveles, virágos motívumok, ember- és állatalakok.

A csipkének két alapvető fajtája van. Itáliából terjedt el a varrott csipke, amelynek anyaga a fehér len fonal. Technikailag az a lényege, hogy a varrónők tűvel a kezükben egyetlen szállal (gomblyukvarráshoz hasonló öltésekkel) dolgoznak. A vert csipke, az úgynevezett klöpli viszont több szállal készül; a verőpálcának nevezett orsókról a rájuk tekert fonalakat a henger alakú párnára tűzött gombostűk köré fonják, csavarják, szövik a megadott minta szerint. A vert csipke közvetlen elődje a rojt. A szövetdarab végének lelógó szálait kellett a felbomlástól megóvni s ezért összefonták, összecsomózták őket s így egy organikus lezárást kaptak.

A csipke a ruházaton mell-, gallér- és kézelőfodorként volt divatos: nemcsak díszként szolgált, hanem drága holmi lévén viselőjének társadalmi rangját, vagyoni helyzetét is érzékeltette. A 17. században szinte plasztikaként ható, a kényelemre fittyet hányó, hatalmas csipkeköltemények születtek. Ugyanakkor a csipke már igen korán megjelent az ágy- és párnahuzatokon. A következő oldalon a magyar csipkékről fogok beszélni nektek!

A csipke többféle technikával készíthető, mintásan áttört laza vagy tömöttebb szövedék. Több ismert fajtája közül a magyar népművészetben jelentős. A recsecsipke, a varrt, a tűzött vagy tűcsipke, a vert csipke, a fonott csipke (sprang technika). Kisebb jelentőségű a horgolt csipke és szinte elhanyagolható a kötött csipke. A csipkék közé szokás számítani a rojtkötést is.

A tűvel varrt csipkék megelőzték a vert (klöpli) csipkéket, de mindkettő közös forrása az áttört munkákban: a szálonvasos, szálszorításos és a vagdalásos technikában kereshető. Ezeknek és a csipkének korai mintái, amint ezt a mintakönyvek mutatják, megegyeznek. Nálunk a varrt csipkét, amelyet hurkolással és átcsavarással készítenek, jórészt csak vászonszélék összeállítására alkalmazták: lepedőkön, abroszokon, párnavégeken, ingeken, gatyákon és pendelyeken. Szegésül, pl. ingek ujján csak ritkán fordul elő.

Országosan elterjedt a vert csipke is, de a magyarok közt csak szigetszerű készítési gócait ismerjük; a vert csipke nagyobb része felföldi vándorárusok révén jutott el a falvakba. Innen a levéltári adatokból is ismert „tót csipke” elnevezés, amely azonban inkább a közvetítő kereskedőkre utal. A készítőik közt ugyanis jelentős szerepe volt a bányavárosok német nyelvű lakóinak. Találni helyi készítésű vert csipkét a Felföld több magyar csoportjánál is, ezek fehérek, jobbára vastag szálúak és tömött mintájúak.

A csipkeveréshez több eszközből álló felszerelés szükséges: a fűrészporral megtöltött csipkeverő párna, a csipkeverő fácskák (amelyekre a rendszeren cérna-, ritkábban selyem- vagy gyapjuszálakat feltekerik), papírra rajzolt minta (amelyet a párnán a készülő csipke alá fektetnek) és a gombostűk, amelyekkel a kettesével összefogott szálakat a minta fölött letűzik.

„A csipke kezdeteikor nem helyeztek súlyt a fonal finomságára. A varrt és a vert csipkénél is a tartósság volt a fontos... és a minta tisztasága” (M. Schuette) – így volt ez a 17. sz.-ban Itáliában, pontosabban Velencében, e két csipketechnikát elindító és kialakító városban. Ezen a szinten találjuk a magyar népi csipkének mind a vert, mind varrott változatait.

Hogy viselték a magyar királynék a magyar csipkét, milyen legendát, történetet találsz ehhez kötődően?

HOLLÓKŐ TANÖSVÉNY

2. állomás

Oskolamester, egyházi, márialányok

A katolikus falvak feudalizmus kori tanítóinak elsőrendű feladata az volt, hogy istenfélő, buzgón vallásos, a templomi énekeket és imákat jól ismerő parasztokat neveljenek. E követelmények, az átadandó tudományos ismeretek bővülése mellett, gyakorlatilag megmaradtak a 20. század közepéig. A tanító tehát már gyermekkorban, az iskolai években jelentősen befolyásolta a mindenkori falu leendő felnőtteinek vallásos tudatát, szokásait és magatartását. Kántorként azután még inkább megmutatkozott hagyományformáló szellemi vezető szerepe. Egy-egy kántor, ha több évtizedig működött valamelyik faluban, hosszú időre meghatározta a falu népének énekismeretét, éneklési módját és esetleg bizonyos vallásos szokások rendjét is

AA Mária-lányok intézménye elsősorban azokon a tájakon virágzott, amelyek jelentős mértékben hozzátartoztak egy-egy búcsújáróhely vonzáskörzetéhez. Dám Ince kutatásai és közlése alapján legalaposabban a mátraalji palóc Mária-lányok, Mária-legények és Mária-dajkák szerepét. Mária-dajkának azt a fölöttébb vallásos és erényes életű öregebb asszonyt nevezte a palóc nép, aki a körmenetekben vitt és a templomban tartott Hordozó Máriát gondozta, öltöztette, „dajkálta”, a Mária-lányokat szervezte, vezette, irányította. Mária-lányoknak nevezték azoknak a nagylányoknak a csoportját, akik körmenetekben rendszeresen vállukon vitték a Hordozó Mária szobrát. Legtöbbször négyen vagy hatan voltak. Külön rendet alkottak a falu társadalmában. Makulátlan hírű és erkölcsű, vallásos, imádságos lányok kerülhettek soraikba. Fontos volt, hogy egyforma természetűek legyenek, mert így vihették csak vállukon a Mária-szobrot. A legények nagyra becsülték a Mária-lányokat, és kitüntetésnek számított, ha udvarolhattak nekik. A Mária-lányok többnek tartották magukat a többi lánynál. Válogattak a legényekben. Csak szűz lány lehetett Mária-lány. A hagyomány szerint ellenkező esetben a Hordozó Mária könnyezett, vagy másképp adta jelét rosszallásának. Búcsújárások idején a Mária-lányok nem bírták kilométerszámra hordani a Máriát, ezért legények segítettek nekik. E legényeket hívták Mária-legényeknek.

A népi vallásosság közösségi formáinak és gyakorlatának kiteljesítésében mindig nagy szerep jutott a szentembereknek, a közösséghez tartozó vallási vezetőknek. A török időkben a pap nélkül maradt falvak népének vallásos életét a licenciátusnak vagy deáknak nevezett buzgó férfiak irányították. Kereszteltek, eskettek, temettek, és vezették a jámbor ájtatosságokat. Iskolákból kimaradt diákok, értelmes paraszt- és iparosemberek végezték ezt a munkát. Erős vallásosság, nagy elhivatottság és a közösség szolgálatának vágya buzogott bennük (Juhász K. 1921). A licenciátusok 19–20. századi utódainak tekinthetők a szentemberek, az előénekesek, az előimádkozók, a koszorúfejek, a búcsúvezetők. Valamennyien az átlagosnál jobban ismerték közösségük vallásos hagyományait, szokásait, énekkultúráját.

Néhány elszórt adat sejteti, hogy a mai hivatalos egyházközségi szervezet megszületése előtt is voltak a katolikus falvakban olyan szervezetek és személyek, akik a nép és a pap között álltak. Feleltek a vallásos élet rendjéért, az egyházközség, illetve a pap és a templom jövedelmeinek biztosításáért, hű kezeléséért.

Sok tisztség esetén igaz, hogy szinte meghatározatlan, mert sokféle jelentése. Jellemző példa az *egyházi* kifejezés. Petőfi *A helység kalapácsának* fondor lelkületű egyházfia révén az *egyházi* foglalkozásnév a magyarság többségének tudatában egyet jelent a templomszolgával, sekrestyével, esetleg a harangozóval. Holott 17–18. századi adatokból gyanítható, hogy egyes helyeken köztisztviselőként álló községi vezető volt, aki a jobbágyi szolgáltatások alól is mentesült. Módos gazdaemberek is viselték ezt a nehezen meghatározható feladatkörű tisztséget. Miként alább látni fogjuk, a Székelyföldön az *egyházi* a régi egyházközség köztisztviselőként álló vezető személyisége volt. Ugyanezt írhatjuk a *szindikusz* tisztségnévről is. Néhol ez a kifejezés is templomszolga értelmű, másutt tisztes gazdaemberre vonatkozik, aki a község vallásos életének felügyelőjeként, a nép és a pap közötti közvetítőként tűnik fel a homályos és elszórt adatokban. Keveset tudunk a régies csengésű *templomatyá* és *templombíró* kifejezések jelentéséről. A tisztség jól beilleszkedik a paraszti öngazgatás malombírótól a borbíróig terjedő sokféle bírójának sorába.

Milyen híres felvidéki
zarándokhelyek és vallási
emlékhelyek vannak?

HOLLÓKŐ

TANÖSVÉNY

3. állomás

Fazekas

Nehéz mesterség volt régen a fazekasoké. Megerőltető dolog a földdel dolgozni, taposni, gyúrni az agyagot nap mind nap. De a mesterség megtanulása is fáradtságosabb volt más mesterségénél, mert sokat kellett a korongolást gyakorolni. Mégis leginkább szegény emberek voltak a fazekasok.

A tanulást korán kellett kezdeni. Nyolc-kilenc éves korában már kis tányért korongolt az inas. De még jó pár év gyakorlás kellett ahhoz, hogy mester váljék belőle.

A legnehezebb része a mesterségnek az agyag kibányászása volt. Ezután következett az előkészítése. Vagdosták, szelték az agyagot, így tisztították ki belőle a fűszálakat, szennyeződést. Ez ugyan könnyű, de unalmas munka volt, éppen inasnak való. Aztán mezítláb körbe-körbe járva taposták az agyagot, ami megint csak nagy erőt kívánt. Végül gyúrópadon, mint egy tésztát, kézzel is jól kidolgozták.

A fazekas legfőbb munkaeszköze a korong. Ezen formálja ki az edényt. A korongolás nagy gyakorlatot és ügyességet kívánt, hiszen a lágy agyag könnyen eltorzult a lábbal hajtott, gyorsan forgó munkalapon. Az edényt aztán száradni hagyták, díszítették, mintákat festettek vagy karcoltak rá, mázzal leöntötték és kemencében kiégették. A díszítés női munka volt, a fazekas ezt legtöbbször a feleségére vagy a lányára bízta. Nagy figyelmet kívánt az edények berakása a kemencébe és kiégetése. A kisebb edényeket a nagyobbakba tették, nehogy elpattanjanak a nagy forróságban. Amelyik agyag nem állta a hőt, abból készültek az italokat, ételeket tároló és az étkezéskor használt tálaló edények, a kancsók, korsók, tálak, tányérok. Ezek készítői a korsósok és tálások voltak.

A cserépbográcsok legkorábbi mo.-i darabjai a 9. sz. első feléből valók, formájuk gömbölyű, peremük széles, a belső részén mindig párosával és szemben elhelyezett és függőleges átfúrt fülekkel ellátott, melyek arra szolgáltak, hogy a felfüggesztett zsinórt a lángtól megóvják, ugyanis ezeket a nyílt lángon való főzéshez használták. A Kárpát-medencében a magyar etnikumú területeken lelhetők fel. A 13. sz. után már nem található meg a régészeti anyagban, s ezt a félnomád életmód megszűnésével hozza kapcsolatba.

A cserépbogrács korai előde a szabadban történő főzésnél szinte napjainkig is használt, fémből készült „bográcsnak”, népi nevén vasfazéknak. A házak közötti téres helyeken cseréppüstök töredékei kerültek elő, amelyekben nyílt lángon főzhetek, szolgafára akasztva vagy vas háromlábra helyezve őket. Eredetükről pedig azt mondják: „... a cseréppüst, amely a magyarok megjelenésével tűnik fel a Kárpát-medencében.” 9–13. sz.-i kerámiáink még igen kezdetleges készítési módról tanúskodnak. Az edények fala vastag, jól láthatók az egymásra rakott agyaghurkák és az edény falát egyengető ujjak nyomai. A 13. sz.-ból maradtak fenn simább falú edények is, amelyekből fejlettebb technikára következtethetünk, bár még mindig az egyszerű kézikorongot használják. A 14–15. sz.-ból fennmaradt egyszerű fazekak és palackok mellett megtalálhatók a korabeli háztartások megnövekedett igényeiről tanúskodó kancsók, poharak, korsók. Ezeknek a fala vékonyabb, anyaguk finomabb, és a fal felülete simább, mint a 13. sz.-i edényeké volt. A korong fejlődése és a technikai lehetőségek felismerése, azok jobb kihasználása következtében jobb minőségű és több edényt készítettek. Az ólommazat már nemcsak funkcionális céllal alkalmazták az edényeken, hanem megjelentek valószínűleg a 16. sz.-ban először az íróka használatával készült, ólommazalal díszített edények, főleg tálak és tányérok. S hogy az edények ekkor már nemcsak a mindennapi konyhai szükségletet elégítették ki a parasztság körében, hanem falra akasztva a lakásokat is díszítették, tanúsítják a szintén ekkor megjelenő akasztófülekkel is ellátott tányérok. A gazdag, virágos ornamentikájú kerámiák a reneszánsz díszítőműveinek korai feltűnését, azoknak a magyar népi kultúrába való korai beilleszkedését mutatják. A 16. sz.-ban jelentek meg É-Mo.-on a habánok új ónmázaz technikával. A törököktől is új edényformákat és díszítési eljárásokat, mint pl. a folytatott engobe-díszítést (földfesték) vettük át. Ezek az új külső hatások a magyar kerámia 17–19. sz.-i nagy kivirágzását, a stílusok differenciálódását eredményezték. E kivirágzást elősegítette a céhek megalakulása is, melyeket a mezővárosi és a városi fazekasok termelői és társadalmi érdekeik megvédésére hoztak létre. A hűbéri birtokok jobbágyfazekasai tovább viselték a feudális terheket, és városbeli céhes társaik mellett esetleg csak kontároként jelentkezhettek a piacon.

Milyen régi, tradicionális edények léteztek a konyhában, amit a fazekas csinált?

HOLLÓKŐ TANÖSVÉNY

4. állomás Guzsalyas

A fésüléssel rendezett kender, rostos, szálás anyagát fonallá kell sodorni, mely munkafolyamat alapvető eszközei a (jobb) kézzel pörgetett orsó, illetve a lábbal hajtott rokka. A fonás három összefonódó mozzanatból áll: a szálhúzásból (bal kézzel a rostcsomóból), az alapsodrásból (ugyanezen kéz három első ujjával) és a fonal teljes besodrásából (a jobb kéz pörgette orsóval, illetve a rokkával). A kézi- vagy gyalogorsó 20–30–35 cm hosszú, két végén elhegyesedő pálca, melynek alsó végén gyakran kis fakorong (orsókarika) található, amely lendítősúlyként szolgált. A Kárpát-medence keleti és déli részein karika nélküli orsókat használtak.

A fonásra váró rostcsomót guzsalyra kötik fel. Fonás közben a guzsalynak csak másodlagos szerep jut, amikor a rostanyagot munka alá tartja, mégis ez a feladat a fonás termelékenységét szempontjából fontosnak minősül. A guzsalyok nagy részét a legények a lányoknak szerelmi ajándékba készítették. A fonást jelentős mértékben meggyorsította a fonókerék alkalmazása, mely külön ütemben végzi a sodrást és a fonal felcsévéelését. A kézzel hajtott, aránylag nagyméretű kerék hozza forgásba a vízszintesen elhelyezett orsót, amely a másik kézből egyenletesen engedett laza, szálás anyagot megsodorja. Az orsóra bodzafából, nádszálból vagy napraforgószárból készített csévéét húznak, amire a megsodrott fonalat egyenletes menetekben rávezetik.

A rokka már lábmeghajtással működő folyamatos fonóeszköz, amely egyidejűleg sodorja a szálakat fonallá és motollálja fel a kész fonalat a csévére.

A megfont fonalat a kézi orsóról (vagy a rokka orsójáról) a motollára vezetik fel, hogy ezen lemérjék a kész fonal mennyiségét. Ezt követi a fonalmosás és gombolyítás. Ezután a nagy motringot leemelik a motolláról, és kimossák a szennyeződést a fonalból.

A mosás lényege a meleg hamulúgos áztatás, majd a piszkos lúg hideg vízzel való eltávolítása a fonalkötegekből. A fonalkötegeket megszáritás után gombolyították. Ennek eszköze egyrészt a gombolyító volt, másrészt egy másfél arasznyi hosszú botocska, a kótis, amire a gombolyítóról vagy lyukas, vagy kerek gombolyagba hajtották fel a fonalat. Ezután kerülhetett sor leglényegesebb dologra, a szövésre.

A korábban elterjedt egyszerű, kékfestő ruházatot a zárt kistelepülésen csak a 20. század elején váltotta fel a piros, kék, zöld kasmír- és selyemanyag. (Más falvakban ekkor már kezdték elhagyni a népviseletet.) A felső szoknya felé hímmzett, fekete kötényt is kötöttek, aminek szakácska a neve. A vállukra rojtokkal díszített, kasmír nagykendőt terítettek. A főköttők, vagy ahogyan a hollókőiek mondják: „fékötők” közül különösen a fiatal asszonyoké érdekes: ez fehér selyemből készült gyöngy- és szalagdíszítéssel, melyet csak rövid ideig, az első gyermek megszületéséig hordhattak a férjezett nők.

Az ünnepi öltözet legdrágább darabja a csizma volt: a leányok piros, az asszonyok fekete színűt viseltek. A szegényebb leányok gyakran évekre szolgálatba álltak, hogy csekélyke keresetükből megvásárolhassák az áhított darabokat. A 20. század elejétől a fűzött, tarkabarka gyöngyök, a kaláris, helyi szóhasználattal: „gláris” többsoros viselete is általánossá vált. Ezeket már nem otthon készítették, hanem üzletben vásárolták, mint a kelméket.

A hollókői nők egykor rengeteg gyűrűt hordtak. Ez eltért a környék falvainak szokásaitól. Ennek népmesei alapja van: Állítólag a török szultán kis unokájától, aki a vár kertjében kék szalaggal átkötött gyűrűjével játszott, elragadta az ékszerét a hollók királya. Ennek emlékére viseli a sok gyűrűt a hollókői asszony nép.

Jellegzetesebb és jóval díszesebb a rövid, sokszoknyás női viselet, melynek valamennyi darabja igazi mestermunka. Az alig térdet takaró szedett (ráncolt), vászon alsószoknyákból hétköznapi mindössze kettőt használtak, és az asszonyok fejét díszítő „menyecske” (főköttő) is rojt nélküli változatban jelent meg. Ünnepnapon azonban 7-8 alsószoknya fölött díszes selyem- vagy kasmírszoknya ringott a derekukon, míg a lányok vasalt szoknyából akár 15-20-at is magukra öltöttek. A szoknyák elé gazdagon hímmzett fekete selyemszakácskát (kötény) vagy klotkecelét (ráncolt kötény) kötöttek. Finom, gyolcs vagy bíbor (csipke) ingváll és színes rojtokkal díszített vállkendő egészítette ki az öltözetet. Hajadon lányok vrekocsba (varkocsba) fonták hajukat, melybe pántlikát kötöttek. Asszonyok fejdíszre a rojtos selymekendőből hajtogatott „menyecske”, mely alá gyöngyös főköttőt helyeztek. Lárukon lagos (lakkos) szárú csizmát, nyakukon galáris – öt-hat soros gyöngyöt – hordtak.

Milyen mesék, történetek jutnak eszedbe, amelyekben fontos szerepet kap a szövés-fonás?

HOLLÓKŐ TANÖSVÉNY

5. állomás Postás

Már az ókori és közel-keleti civilizációk is igénybe vettek postai szolgáltatásokat. Egyiptomban Kr. e. 1580-ban már futárszolgálat működött. Az ókori világ első hatékony hírközlési rendszerét több mint 1000 évvel később a perzsák hozták létre. Kiépített úthálózat melletti váltóhelyeket állítottak fel. Így aránylag gyorsan áramlottak a levelek a Földközi-tengertől egészen Indiáig. Hérodotosz szerint nem volt gyorsabb a világon a perzsa lovas futárnál. A postakocsi rendszert 1783-ban vezették be Nagy-Britanniában. Az első kocsi augusztus 2-án délután indult Bristolból, s másnap kora reggel már Londonban volt. A kocsik éjszaka közlekedtek, kb. 12-14 km/h-s sebességgel. A szolgáltatás sikerességét bizonyítja, hogy hamarosan Anglia és Skócia összes nagyobb városára kiterjesztették.

Akkoriban a költségeket a levél átvevője fizette, s az összeg a megtett út hosszától függött. A Penny Post rendszert azután vezették be, hogy Rowland Hill szemtanúja volt, amikor egy idős asszony nem tudta átvenni a fia levelét, mert nem volt 1 shillingje a postaköltségre. Ekkor jelent meg az első posta bélyeg, a gyűjtők körében ma rendkívül keresett Fekete EgyPenny.

A postakocsikat nem mindig húzták lovak, Németországban például a 19. században teheneket fogtak be. Texasban, Arizonában, Új-Mexikóban tevéket, Skandináviában rénszarvasokat alkalmaztak. A belgiumi Liege városában macskákkal is kísérleteztek, de állítólag nem voltak elég megbízhatóak.

Ebben az időben még nem volt kimondva, hogy létezik a magyar posta, azonban a királyok üzeneteit és az államügyekkel összefüggő híreket valakinek el kellett juttatnia a címzettnek. Ekkoriban még az udvari futárok, a lovas hírnökök segítették az üzenetek áramlását.

Azonban ahogyan kialakultak a levélvivő tevékenységek, úgy fokozatosan alakultak ki a személy-, csomag-, és pénzszállítások is. Mátyás király már 1464-ben fontosabb útvonalakon kocsiposta-hálózatot állított fel csomag, illetve személyszállításra.

1526 után, amikor az ország három részre szakadt, a Habsburg birodalom alatt lévő területeken a főpostamester, Taxis Mátyás szervezett új, központosított postahálózatot. Bár a nyelv ekkor német volt, mégis mondhatjuk azt, hogy ez a mai magyar posta alapja. Ugyanekkor Erdély területén is jól működött a fejedelmi postahálózat. 1634-ben az erdélyi országgyűlés törvénybe iktatta a levéltitok védelmét.

Rákóczi Ferenc fejedelem a kurucok ellenőrzése alatt álló országrészen jól szervezett postahálózatot hozott létre, amit hadi és igazgatási célokra szolgált, személy és levélszállítást is végzett, és magáncélokra is igénybe vehető volt. Azonban a Rákóczi-szabadságharc bukása után a Habsburg birodalom (egész Magyarország területén) postahálózatot épített ki. A levélszállítást ekkor állami monopóliummá nyilvánították. 1752-ben már fő postautak voltak, ahol menetrend szerint közlekedtek a postakocsi-járatok.

1848-ban a független magyar kormány felállította a magyar állami postát. Klauzál Gábor elrendelte a magyar nyelvű címertáblák, pecsétnyomók és a magyar nemzeti színek használatát. Nem sokkal később postabélyeget is terveztek, ám a szabadságharc bukása miatt nem került sor a kiadására.

A bukás után a posta ismét osztrák kézre került, így a nyelve ismét a német lett, azonban ebben az időben jelentősen fejlődött. A leveleket 1855-től már házhoz is szállították a nagyobb városokban, bevezették a nyilvános távírőszolgálatot és 1864-ben a vasúti mozgópostát is.

1867-ben a magyar postaszervezetnek sikerült kiválnia az osztrák postából, és Magyar Királyi Posta néven önálló nemzeti közintézmény lett. Ekkoriban az ipar, a kereskedelem és a technika fejlődése fellendítette a magyar posta fejlődését. Mint az nagyon sokan tudjuk, 1881-ben Puskás Tivadar és testvére, magán vállalkozásban megnyitotta Budapesten az első magyar telefonközpontot.

